

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านสวนห้อม ตำบล ปวนพู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย

Diversity and Medical Utilization of Medicinal Plants in Ban Suanhom Community, Puanpu Sub-District, Nonghin District, Loei Province

บุญเลี้ยง สุพิมพ์^{1*}, นรุวรรณ อยู่สำราญ², ปิยะพงษ์ ชุมศรี¹, มธุรส ชลามาตย์¹ และ อรทัย ปานเพชร¹

Bunliang Suphim^{1*}, Naruwan Yusamran², Piyapong Choomsri¹, Maturot Chalamat¹ and Orathai Panpetch¹

¹สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

²สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ ภาควิชาวิทยาศาสตร์ประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ Program of Public Health, Department of Applied Science, Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

² Program of Computer Science, Department of Applied Science Faculty of Science and Technology, Loei Rajabhat University

Received : 11 November 2021

Revised : 23 April 2022

Accepted : 9 May 2022

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพรของประชาชนบ้านสวนห้อม ตำบลปวนพู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย การสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลตัวอย่างพันธุ์พืชสมุนไพรนำโดยหมอพื้นบ้าน และสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวโดยใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ หมอพื้นบ้านและประชาชนผู้มีประสบการณ์การรักษากับหมอพื้นบ้าน รวมทั้งหมด 30 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลชื่อท้องถิ่น ประโยชน์ที่ใช้ทางยา วิธีการเตรียม และส่วนที่ใช้เป็นยา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์พฤกษศาสตร์เชิงปริมาณ รายงานเป็นค่าการใช้ประโยชน์ และค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 66.7 อายุเฉลี่ย 42.36 ± 17.720 ปี มีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 43.3 มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน $59,746.67 \pm 87,453.98$ บาทต่อปี และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 43.3 ในชุมชนบ้านสวนห้อม พบพืชสมุนไพรวงศ์ Fabaceae-Caesalpinioideae มากที่สุด จำนวน 3 ชนิด จากการสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพบว่า พืชที่นำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรส่วนใหญ่ คือ ไม้ล้มลุก ร้อยละ 26 ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด คือ ใบและราก ร้อยละ 24 วิธีการที่นิยมใช้เตรียมยามากที่สุด คือ ต้มน้ำดื่ม ร้อยละ 71 และพืชที่มีค่าดัชนีรายงานการใช้ประโยชน์มากที่สุด ชะเอมป่า (*Myriopteron extensum* (Wight & Arn.) K.Schum.) มีค่าดัชนีรายงานการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรเท่ากับ 0.90 โดยประชาชนจะนำชะเอมป่า มาใช้ในการรักษาหรือบรรเทาอาการไอและขับเสมหะ มีค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพรสูงสุด เท่ากับ 0.96

คำสำคัญ : ความหลากหลาย ; การใช้ประโยชน์ทางยา ; พืชสมุนไพรบ้านสวนห้อม

Abstract

The purpose of this research was to survey the diversity and medical utilization of medicinal plants in Ban Suanhom community, Puanpu Sub-District, Nonghin District, Loei Province. Ethnobotanical surveys were led by a traditional healer. Face-to-face interviews were conducted using a semi-structured interview among 30 informants, including traditional healers and people who had experienced treatment with the traditional healer to obtain information about local names, medicinal benefits, preparation methods and parts of plants used as medicine. Data were analyzed by using descriptive statistics and quantitative indexes reported as Use Value index (UV) and Informant consensus factor (ICF). The results showed that the majority of the informants were female (66.7%), average age of 42.36 ± 17.720 years old, education higher than primary school (43.3%), average income of $59,746.67 \pm 87,453.98$ baht per year, and occupation of agriculture (43.3%). In Ban Suanhom community, the most number of species found was Fabaceae-Caesalpinioideae 3 species. 26 % of medicinal plants were herbs. The parts that were most used for medicinal purposes were leaves and roots (24%). The most commonly used preparation method was decoction (71%). The plant with the highest reported utilization index was wild licorice (*Myriopteron extensum* (Wight & Arn.) K.Schum with the highest Value index (UV) of 0.90. People used wild licorice to treat or relieve cough and expectorant which had the highest Informant consensus factor (ICF) of 0.96.

Keywords : diversity ; medical utilization ; Ban Suanhom medicinal plant

* Corresponding author : E-mail : bunliang_sp@yahoo.com

บทนำ

การศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์สมุนไพรในแต่ละท้องถิ่น ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาให้ความสำคัญเพื่อหวังให้เกิดการศึกษาค้นคว้าและวิจัยในวงกว้าง อาทิเช่น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อมุ่งหวังในการสร้างความรู้ให้แก่ประชาชน เข้าใจ เห็นความสำคัญของพันธุกรรมพืช ในท้องถิ่นตนเอง และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองมาใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Sinworn and Viriyawattana, 2014) เช่น การศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในประเทศไทย พบว่า ประชาชนไทยส่วนใหญ่มีการใช้พืชสมุนไพร 2,187 ชนิด อยู่ใน 206 วงศ์ ส่วนใหญ่เพื่อรักษาความผิดปกติของระบบย่อยอาหาร การติดเชื้อ ความผิดปกติทางโภชนาการ ความผิดปกติของระบบกล้ามเนื้อและโครงร่าง และความผิดปกติของระบบสืบพันธุ์ วงศ์ที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด ได้แก่ Fabaceae, Asteraceae, Acanthaceae, Lamiaceae และ Zingiberaceae ชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด ได้แก่ สدابเสื่อ (*Chromolaena odorata* (L.) R.M.King & H.Rob.), หนาด (*Blumea balsamifera* (L.) DC.) และ เอื้องหมอยานา (*Cheilocostus speciosus* (J.Koenig) C.D.Specht) ส่วนของพืชที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ลำต้นและใบ โดยใช้วิธีการต้มน้ำในการเตรียมยาจากพืชสมุนไพรมากที่สุด (Phumthum *et al.*, 2018) การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านดงบัง ตำบลชีเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี (Cheentam *et al.*, 2015) พบว่า ชุมชนบ้านดงบังมีพืชสมุนไพร 150 ชนิด เป็นไม้ยืนต้นมากที่สุด ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพร พบว่า ส่วนใบหรือยอดนำมาใช้เป็นยามากที่สุด ใช้วิธีการต้มในการปรุงยามากที่สุด พืชสมุนไพรส่วนใหญ่มีสรรพคุณรักษาอาการไข้ โรคผิวหนัง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคอื่น ๆ การศึกษาความหลากหลายของสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขาพระ อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบพืชวงศ์ Zingiberaceae มากที่สุด จำนวน 7 ชนิด รองลงมาคือ วงศ์ Araceae จำนวน 3 ชนิด และวงศ์ Asteraceae จำนวน 2 ชนิด ตามลำดับ พืชที่มีดรรชนี ความสำคัญมากที่สุด คือ พะยอม (*Shorea roxburghii* G. Don) ร้อยละ 61.7 ไม้หนุ่มที่มีความเด่นมากที่สุด คือ มะห่า (*Syzygium jambos* (L.) Alston) มีค่าดัชนีความสำคัญเท่ากับร้อยละ 54.3 ไม้ล่างที่มีความหนาแน่นสัมพัทธ์มากที่สุด 12 ต้น ต่อตารางเมตร คือ หญ้าในสกุล *Eragrostis* sp. พืชที่มีความถี่สัมพัทธ์มากที่สุด คือ เหมือดจี่ (*Memecylon scutellatum* Naud.) มีค่าดัชนีความหลากหลายของไม้ยืนต้นเท่ากับ 1.080 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร พบว่า มีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร 28 ตำรับ นำลำต้นมาปรุงยามากที่สุด โดยมีแนวทางการจัดการพืชสมุนไพรในป่าบริเวณอำเภอเดิมบางนางบวช ได้แก่ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ การวิจัยและพัฒนา การใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้พืชสมุนไพร และการส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้พืชสมุนไพร (Sinworn and Viriyawattana, 2014) และการศึกษาความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในพื้นที่ป่าชุมชนโคกคูขาด-บ้านคูสีแจ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดศรีสะเกษ พบ พรรณไม้ทั้งหมด 43 วงศ์ 75 ชนิด พรรณไม้ที่พบมากที่สุด คือ พันชาด (*Erythrophleum succirubrum* Gagnep.) รองลงมาคือ ลำดวน (*Melodorum fruticosum* Lour.) มะกอกเกล็ดอื่น (*Canarium subulatum* Guill.) และ อะราง (*Peltophorum dasyrachis* (Miq.) Kurz) โดยกลุ่มชาติพันธุ์กวย มีการนำพืชสมุนไพรทั้งหมด 54 ชนิด มาใช้ในการรักษาโรคทั้งหมด 27 อาการ เช่น แผลพุพอง แก้ปวดข้อและกระดูก โรคคางทูม โรคความดันโลหิตสูง อาการปวดฟัน ขับพยาธิ โรคระบบทางเดินหายใจ แมลงสัตว์

กัดต่อย และโรคตาขโมย เป็นต้น (Khopan *et al.*, 2018) ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยยังมีความหลากหลายของพืชสมุนไพรและประชาชนได้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ทางยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและดูแลสุขภาพของตนเอง ดังนั้นเพื่อให้พืชสมุนไพรได้รับการพัฒนาให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับ และสามารถอนุรักษ์ให้พืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์ทางยาของพืชสมุนไพรคงอยู่คู่ประเทศไทย รัฐบาลไทยโดยกระทรวงสาธารณสุขร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เล็งเห็นความสำคัญของพืชสมุนไพรและการพัฒนาต่อยอด ได้จัดทำแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) ซึ่งมุ่งพัฒนาสมุนไพรไทย ตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง โดยมียุทธศาสตร์ที่ 3 มุ่งส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ และมาตรการที่ 5 เน้นการใช้สมุนไพรในการส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรคในชุมชน และบทบาทหมอพื้นบ้าน (Ministry of Health National, 2017) จากยุทธศาสตร์และมาตรการดังกล่าวจะทำให้ประชาชนในชุมชนหันมาสนใจการใช้พืชสมุนไพรในการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคเบื้องต้นเพิ่มมากขึ้น และช่วยอนุรักษ์พืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป และจากการสำรวจข้อมูลชุมชน และภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้สมุนไพรของชุมชนบ้านสวนหอม ตำบล ปวนพู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย โดยหมอพื้นบ้าน คือ นายสอ้าน ชำนิ ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านดีเด่นระดับจังหวัดเลย ประจำปี 2558 โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบิดาซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านเช่นเดียวกัน โดยท่านมีความชำนาญในการรักษาโรค เช่น ไข้หวัด ตาขาว เบาหวาน บำรุงกำลัง และโรคผิวหนัง ด้วยสมุนไพร (Chamni, 2018) ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาความหลากหลายและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่บ้านสวนหอม ตำบลปวนพู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีความตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน โดยอาจจะนำพืชสมุนไพรมาปรุงยาเพื่อใช้บำบัดรักษาอาการต่าง ๆ หรือใช้บรรเทา และป้องกันความเจ็บป่วย ตลอดจนขยายพันธุ์พืชสมุนไพรเพื่อจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนตลอดไป

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษา คือ หมู่บ้านสวนหอม ตำบลปวนพู่ อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีหมอพื้นบ้านและมีป่าชุมชน โดยบ้านสวนหอม มีจำนวนหลังคาเรือน 67 หลังคาเรือน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูล โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย หมอพื้นบ้าน และประชาชนที่มีประสบการณ์ในการรักษาด้วยหมอพื้นบ้าน จำนวน 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยคำถาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และอาชีพ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับชนิดของสมุนไพร โรคหรืออาการ วิธีการเตรียม และวิธีการใช้สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค อาการหรือการป้องกันโรค

การตรวจสอบคุณภาพเครื่อง โดยผ่านผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาตรวจสอบ และนำมาคำนวณค่าความตรงตามเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence; IOC) มีความครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการศึกษา โดยแบบสัมภาษณ์มีค่า IOC เท่ากับ 0.97

การศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านสวนห้อม

(1) สํารวจและระบุชนิดของพรรณไม้ในพื้นที่ศึกษา และบันทึกข้อมูลชนิดพืชสมุนไพรลงในตารางบันทึกข้อมูล

(2) เก็บข้อมูลและบันทึกภาพพืชสมุนไพรร่วมกับหมอยาพื้นบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชสมุนไพรกรณีไม่ทราบชื่อหรือทราบเฉพาะชื่อท้องถิ่น ทำการบันทึกภาพส่วนต่าง ๆ ของพืชและเก็บใส่ถุงมัดพันธุ้ไม้เพื่อเตรียมไว้เพื่อนำกลับไปสอบถามผู้รู้หรือค้นคว้าเพิ่มเติมโดยการใช้รูปวิธานและหนังสืออ้างอิง เช่น หนังสือพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฐานข้อมูลพืชสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฐานข้อมูลขององค์การสวนพฤกษศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาชาสมุนไพรและพืชน้ำมัน มูลนิธิชัยพัฒนา ศูนย์ปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กองเภสัชกรรม สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้ ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หน่วยพฤกษศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ อพ.สธ. และสำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

การศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพร

ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 30 คน ประกอบด้วยหมอยาพื้นบ้าน และประชาชนที่มีประสบการณ์รักษากับหมอยาพื้นบ้าน โดยจะมีการสอบถามถึงชื่อท้องถิ่นของพืชสมุนไพร การใช้ประโยชน์ทางยา ส่วนที่นำมาใช้ วิธีการเตรียมยา

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้คำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ด้วยการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างโดยขอรับการพิจารณาจริยธรรมและโครงการวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย หมายเลขใบรับรอง : H 001/2563 เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2563 ซึ่งอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีพฤกษศาสตร์เชิงปริมาณ ได้แก่

1. การวิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากพืช

1.1) จัดทำบัญชีรายชื่อพืชที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชนที่ทำการศึกษาและสัมภาษณ์ โดยแยกตามวงศ์ สกุล และชื่อท้องถิ่น (Junsongduang et al., 2018)

1.2) การจัดลำดับพืชที่มีการใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด โดยใช้ Used Value Index: UV

(Martin, 1995) ดังสมการ

$$UV = \frac{Ur}{N}$$

โดย Ur = การรายงานการใช้พืชสมุนไพรชนิดนั้น ๆ
N = จำนวนผู้ให้ข้อมูล

2. การวิเคราะห์หาค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคหรือกลุ่มอาการของผู้ให้ข้อมูล

(Informant consensus factor: ICF) (Ahmed and Akhtar, 2016) จากสูตร

$$ICF = \frac{(Nur - Nt)}{(Nur - 1)}$$

โดย Nur = จำนวนคนที่มาใช้พืชสมุนไพรรักษาโรค
Nt = จำนวนพืชชนิดนั้นที่ใช้ในการรักษาโรค

ค่าความสอดคล้องของการใช้สมุนไพร จะอยู่ในช่วงระหว่าง 0 ถึง 1 ถ้าค่าเข้าใกล้ 1 แสดงว่ากลุ่มโรคหรืออาการนั้นมีชนิดพืชสมุนไพรที่ใช้สอดคล้องกันมาก

ผลการวิจัย

คุณลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นหมอยาพื้นบ้าน จำนวน 1 คน และประชาชนผู้มีประสบการณ์การรักษากับหมอพื้นบ้าน จำนวน 29 คน รวมเป็นทั้งหมด 30 คน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.7 มีอายุเฉลี่ย 42.36 ± 17.720 ปี โดยส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 35 ปี ร้อยละ 60.0 มีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 43.3 มีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือน $59,746.67 \pm 87,453.98$ บาทต่อปี และประชาชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 43.3 (Table 1)

ความหลากหลายของพืชสมุนไพร

จากการศึกษา พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลย ทั้งหมด 34 ชนิด 32 สกุล 27 วงศ์ โดยพบพืชวงศ์ Fabaceae-Caesalpinioideae มากที่สุด จำนวน 3 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Annonaceae, Araceae, Euphorbiaceae, Menispermaceae, และ วงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 2 ชนิด วงศ์ที่เหลือจะมีการนำมาใช้ประโยชน์ทางยาเพียงวงศ์ละ 1 ชนิด (Table 2 and Figure 1)

Table 1 Demographic characteristics of the informants.

Characteristics	Frequency	Percent
Gender		
Male	10	33.3
Female	20	66.7
Age (Year)		
<35	12	40.0
>35	18	60.0
Min 14 years; Max 70 years, Average age 42.36 ± 17.720 years		
Education level		
Illiterate	5	16.7
Primary school	12	40.0
Higher than primary school	13	43.3
Income (baht/year)		
No income	2	6.7
<30,000	11	36.7
>30,000	17	56.7
Average income $59,746.67 \pm 87,453.98$ baht/year		
Occupation		
Unemployed	5	16.7
Agriculture	13	43.3
Not agriculture (Such as Government officer, Business, Employed)	12	40.0
Total	30	100.00

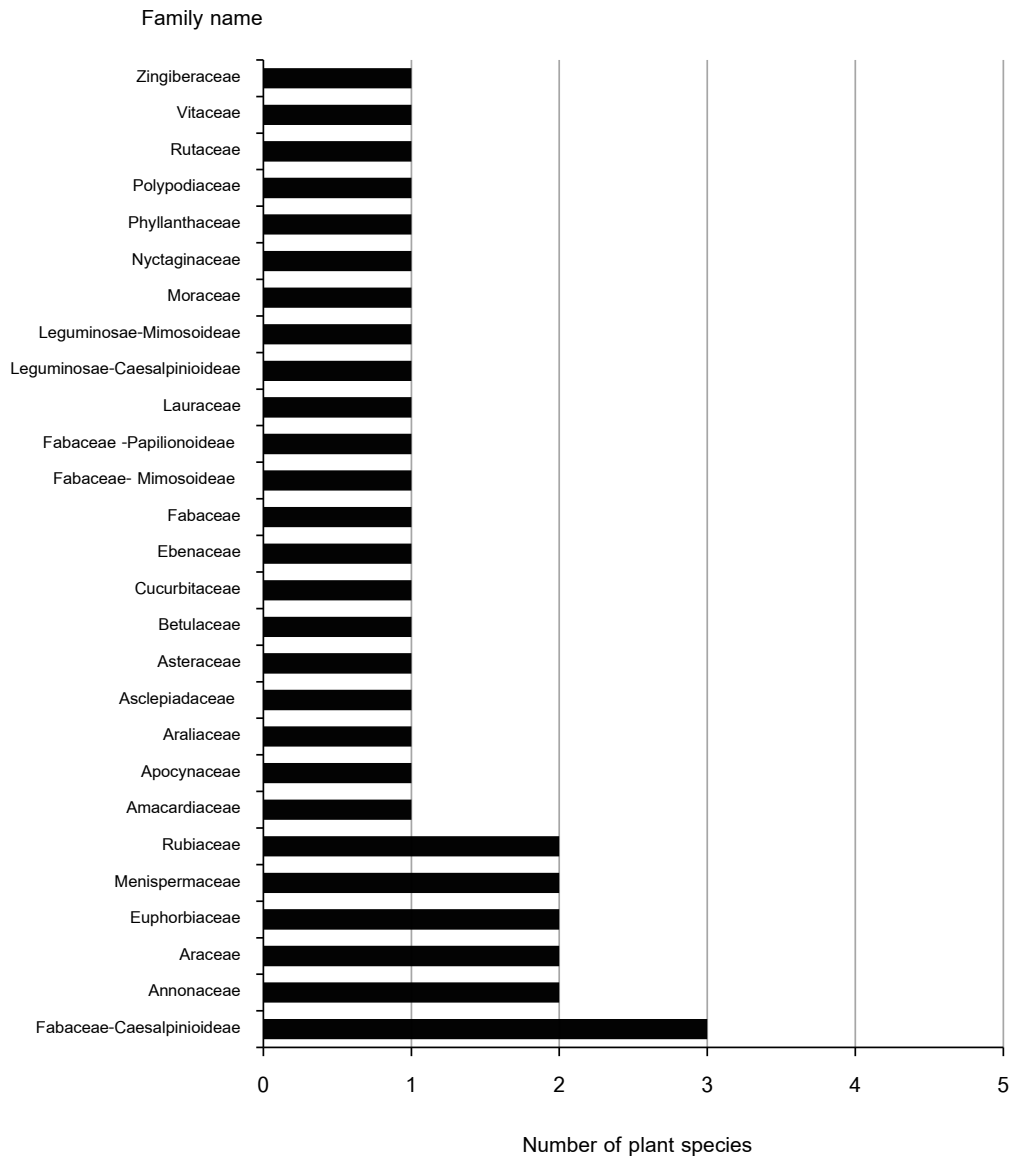

Figure 1 Distribution of medicinal plant species across the different families.

ลักษณะวิสัย ส่วนของพืชที่ใช้ วิธีการเตรียมและใช้พืชสมุนไพร

จากการศึกษาลักษณะวิสัยของพืชที่พบในชุมชน แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ไม้ล้มลุก ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เถาล้มลุก และไม้เถา พืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ ไม้ล้มลุก ร้อยละ 26 รองลงมาคือ ไม้ยืนต้น ร้อยละ 23 ไม้พุ่มและไม้เถาล้มลุก ร้อยละ 21 และน้อยที่สุด คือ ไม้เถา ร้อยละ 9 (Figure 2) ส่วนของพืชที่ประชาชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอนางรอง จังหวัดเลย นำมาใช้ประโยชน์ทางยา มีทั้งหมด 12 ส่วน โดยส่วนใบและรากเป็นส่วน of พืชที่นิยมนำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 24 รองลงมาคือ ลำต้น ร้อยละ 21 เถา

ร้อยละ 15 และส่วนอื่น ๆ นำมาใช้ประโยชน์ทางยาน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 3 (Table 2 and Figure 3) ประชาชนบ้านสวนห้อม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลย มีวิธีการเตรียมและใช้พืชสมุนไพร แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ทั้งหมด 6 วิธี ได้แก่ การต้มน้ำดื่ม ดองเหล้า ผน บดเป็นผง กินสดและตำพอก โดยวิธีการเตรียมและใช้พืชสมุนไพรมากที่สุด คือ การต้มน้ำดื่ม ร้อยละ 71 รองลงมา คือ การดองเหล้า ร้อยละ 12 การผน และการบดเป็นผง ร้อยละ 6 และวิธีการเตรียมและใช้พืชสมุนไพรที่น้อยที่สุด คือ การกินสดและตำพอก ร้อยละ 3 (Table 2 and Figure 4)

พืชที่นิยมนำมาใช้เป็นพืชสมุนไพร

จากการศึกษา พืชที่ชุมชนนิยมและนำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุด โดยพิจารณาจากค่า ดัชนีรายงานการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพร (UV) มากที่สุดคือ ชะเอมป่า (*Myrriopterum extensum* (Wight & Arn.) K.Schum.) อยู่ในวงศ์ Apocynaceae มีค่า UV เท่ากับ 0.90 รองลงมาคือ หนานเฉาเหว่ย/ป่าช้าเหงา (*Vernonia amygdalina*) อยู่ในวงศ์ Asteraceae และ กำลังเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Ham.) อยู่ในวงศ์ Betulaceae ซึ่งมีค่า UV เท่ากัน คือ 0.30 (Table 2)

Table 2 List of medicinal plants and Used Value Index (UV index) of medicinal plants in Ban Suanhom Community, Puanpu Sub-District, Nonghin District, Loei Province.

No.	Family name	Scientific name	Thai name	Habit	Used part	Preparation	Ailments/Prevention	UV
1	Asteraceae	<i>Vernonia amygdalina</i>	Nan chao wei	Tree	Leaf	Sun-dried, and decoction	Diabetes	0.30
2	Fabaceae	<i>Crotalaria spectabilis</i>	Rang jued ton	Herb	Leaf, Root	Sun-dried, and decoction	Diabetes	0.03
3	Nyctaginaceae	<i>Mirabilis jalapa</i>	Ban kum	Herb	Leaf	Pounded leaf fresh and paste on the wound	Anti- hemorrhagic	0.03
4	Fabaceae- Caesalpinioideae	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	Chum hed ted	Shrub	Leaf, Flower	1. Sun- dried, and decoction 2. Pounded leaf fresh and paste on the rash	1.Constipation 2. Eczema	0.03

No.	Family name	Scientific name	Thai name	Habit	Used part	Preparation	Ailments/Prevention	UV
5	Araceae	<i>Alocasia indica</i> Schott.	Kradad khaw	Herb	Rhizome	Ground into powder form and eat	Hemorrhoid	0.03
6	Fabaceae- Mimosoideae	<i>Mimosa pudica</i> L	Maiyarap	Herb	Root, Whole plant	Sun-dried, and decoction	Diabetes, hypertension	0.03
7	Rubiaceae	<i>Hymenodictyon orixense</i> (Roxb.) Mabb.	Som kob	Tree	Shoot, Root, Aerial part	Sun-dried, and decoction	Diabetes, constipation	0.03
8	Fabaceae- Caesalpinioideae	<i>Senna timoriensis</i> (DC.) H.S.Irwin & Barneby	Kee lek pa	Tree	Leaf	Decoction	Eyes tonic	0.03
9	Phyllanthaceae	<i>Flueggea virosa</i> (Roxb. Ex. Willd) Voigt	Kang pla	Shrub	Root	Pounded and paste on the rash	Herpes zoster (shingles)	0.03
10	Leguminosae- Mimosoideae	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub.	Mai dang	Tree	Branch, Leaf	Sun-dried, and decoction	Knee pain	0.03
11	Lauraceae	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B.Robinson	Mee men	Tree	Stem	Sun-dried, and decoction	Liver disease	0.03
12	Apocynaceae	<i>Myriopteron extensum</i> (Wight & Arn.) K.Schum.	Cha em pa	Climber	Root, Climb	Sun-dried, and decoction	Cough, expectorant	0.90
13	Betulaceae	<i>Betula alnoides</i> Ham.	Gum lung sir krong	Tree	Stem	Maceration with alcohol and drink	Body tonic	0.30
14	Leguminosae- Caesalpinioideae	<i>Bauhinia sirindhorniae</i> K.	Pra dong sam sip	Herb climber	Climb	Sun-dried, and	Diuretic	0.03

No.	Family name	Scientific name	Thai name	Habit	Used part	Preparation	Ailments/Prevention	UV
		& S. S. Larsen, Nord. J.Bot	song			decoction		
15	Moraceae	<i>Streblus taxoides</i> (B. heyne) Kurz.	Nam khi head	Shrub	Stem	Sun-dried, and decoction	Gall bladder stone	0.03
16	Araceae	<i>Aglaonema tenuipes</i> Engl.	Wan khan mak sad thai	Herb	Seed	Ground into powder form and eat	Body tonic	0.03
17	Amacardiaceae	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	Makok pha	Tree	Stem	Pounded and paste on the wound	Burns wound	0.03
18	Fabaceae- Caesalpinioideae	<i>Bauhinia scandens</i> L..	Kra dai ling	Herb climber	Climb	Maceration with alcohol and drink	Body tonic	0.03
19	Rubiaceae	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.	Kud kao yai	Shrub	Root, Stem	Sun-dried, and decoction	Hemorrhoid	0.03
20	Annonaceae	<i>Artabotrys harmandii</i> Finet & Gagnep..	Then tung	Climber	Climb	Sun-dried, and decoction	Gastritis	0.03
21	Annonaceae	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray	Kamlang wua thalueng	Shrub	Sapwood, Bark	Sun-dried, and decoction	Body tonic	0.03
22	Araliaceae	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig.	Sangkora nee	Shrub	Leaf, Stem	Decoction	Allergy	0.03
23	Menispermaceae	<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr.	Khamin kheruea	Herb climber	Root, Stem	Sun-dried, and decoction	Liver disease	0.03
24	Euphorbiaceae	<i>Euphorbia hirta</i>	Ya nam	Herb	Whole part	Decoction	Increase milk	0.03

No.	Family name	Scientific name	Thai name	Habit	Used part	Preparation	Ailments/Prevention	UV
		L.	nom				secretion	
25	Cucurbitaceae	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	Tam lueng	Herb climber	Node & Bulb	Maceration with alcohol and drink 3 times a day	Male enhancement	0.03
26	Ebenaceae	<i>Diospyros castanea</i> Fletcher	Mai dark dum	Tree	Hartwood	Sun-dried, and decoction	Liver disease	0.03
27	Fabaceae - Papilionoideae	<i>Tadehagi triquetrum</i> (L.) H.Ohashi	Khi ka tuet pae	Herb climber	Leaf, Stem	Decoction	Helminths	0.03
28	Rutaceae	<i>Clausena guillauminii</i> Tanaka	Samat yai	Shrub	Root	Sun-dried, and decoction	Diabetes, Knee pain	0.03
29	Polypodiaceae	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) J.Sm.	Kratae tai mai	Herb	Rhizome	Sun-dried, and decoction	Diabetes	0.03
30	Menispermaceae	<i>Stephania venosa</i> (Bl.) Spreng.	Kratom lead	Climber	Rhizome	Maceration with alcohol and drink	Blood tonic	0.03
31	Euphorbiaceae	<i>Acalypha indica</i> L.	Tam yae maew	Herb	Root, Leaf	Decoction	Expectorant, Helminths	0.03
32	Vitaceae	<i>Cissus quadrangularis</i> L.	Pet sung kat	Herb climber	Climb	Eat as fresh with banana	Hemorrhoid	0.03
33	Zingiberaceae	<i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb.	Wan chak mod luk	Herb	Rhizome	Decoction	Dysmenorrhea, Abnormal menstruation, Leucorrhea	0.03
34	Asclepiadaceae	<i>Cryptolepis buchanani</i> Roem. & Schult.	Thao en on	Herb climber	Climb	Sun-dried, and decoction	Disability tendon, Tendon strain, Tendon pain, Sprain	0.03

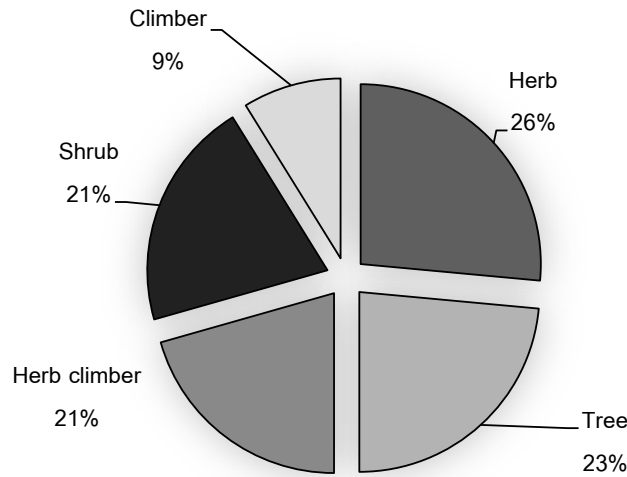

Figure 2 Percentage of plant habits used in medicinal utilization.

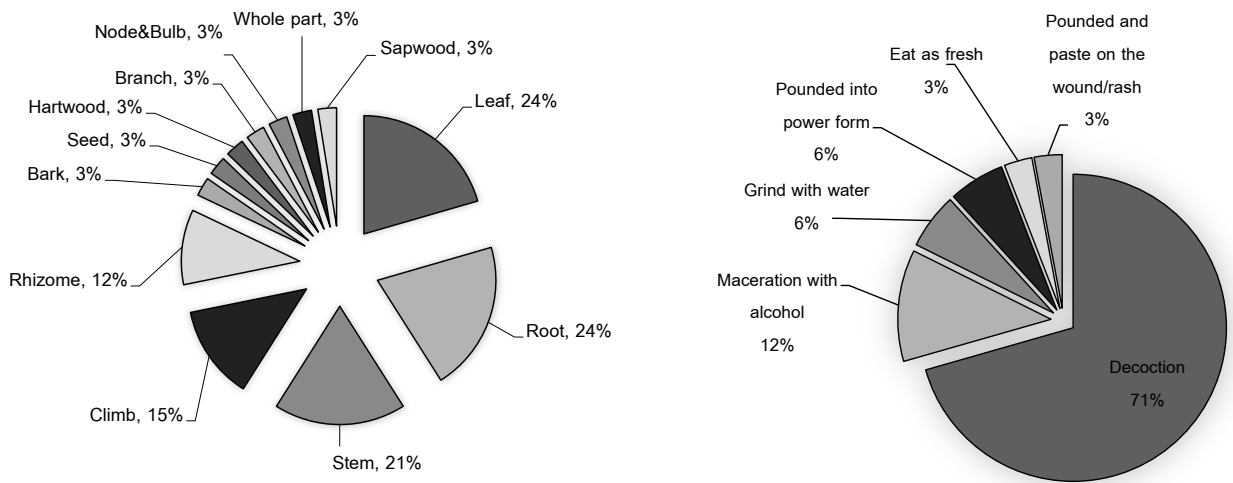

Figure 3 Percentage of plant parts used in medicinal utilization. Figure 4 Percentage of preparation methods of medicinal plants.

ค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร (Informant consensus factor: ICF) ในการรักษากลุ่มอาการหรือโรคหรือการป้องกันโรค

จากการวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร (Informant consensus factor: ICF) พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.00 – 0.96 โดยกลุ่มอาการหรือโรคหรือการป้องกันโรคที่มีค่า ICF สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ กลุ่มอาการไอหรือขับเสมหะ มีค่า ICF เท่ากับ 0.96 ชนิดของพืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ ชะเอมป้าและตำแยแมว รองลงมาคือ

บำรุงร่างกาย/บำรุงสายตา/บำรุงเลือด มีค่า ICF เท่ากับ 0.69 พืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ ว่านขันหมาก เศรษฐี กำลังเสือโคร่ง กำลังวัวเถลิง ขี้เหล็กป่า กระดังงู และกระท่อมเลือด เป็นต้น และโรคเบาหวาน มีค่า ICF เท่ากับ 0.62 พืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ หนานเฉาเหว่ย/ป่าช้าเหงามา รวงจืดต้น ไมยราบ ส้มกบ สมัดใหญ่ และกระแต้ไม้ เป็นต้น (Table 3 and Table 4)

Table 3 Informant consensus factor (ICF) value in ailments treatment and disease prevention.

Ailments/Disease prevention	No. of using (Nur)	No. of species (Nt)	ICF
Cough, Expectorant	28	2	0.96
Body tonic, Eyes tonic, Blood tonic	14	5	0.69
Diabetes	14	6	0.62
Hemorrhoid, Constipation	5	5	0.00
Liver disease	3	3	0.00
Helminths	2	2	0.00
Anti-hemorrhagic, Burns wound	2	2	0.00
Diuretic, Gall bladder stone	2	2	0.00
Disability tendon, Tendon strain, Tendon pain, Sprain, Knee pain	2	2	0.00
Eczema	1	1	0.00
Gastritis	1	1	0.00
Hypertension	1	1	0.00
Allergy	1	1	0.00
Dysmenorrhea, Abnormal menstruation, Leucorrhea	1	1	0.00
Herpes zoster (shingles)	1	1	0.00
Increase milk secretion	1	1	0.00
Male enhancement	1	1	0.00

Table 4 Medicinal plants used in ailment treatment and disease prevention.

Ailments/Disease prevention	Medicinal plants used
Cough, Expectorant	Cha em pa, Tam yae maew
Body tonic, Eyes tonic, Blood tonic	Wan khan mak sad thai, Gum lung sir krong, Kamlang wua thalueng, Kee lek pa, Kra dai ling, Kratom lead
Diabetes	Nan chao wei, Rang jued ton, Maiyarap, Som kob, Samat yai, Kratae tai mai
Hemorrhoid, Constipation	Pet sung kat, Kud kao yai, Kradad khaw, Chum hed ted, Som kob
Liver disease	Mee men, Khamin kheruea, Mai dark dum
Helminths	Khi ka tuet pae, Tam yae maew
Anti-hemorrhagic, Burns wound	Ban kum, Makok pha
Diuretic, Gall bladder stone	Pra dong sam sip song, Nam khi head
Disability tendon, Tendon strain, Tendon pain, Sprain, Knee pain	Thao en on, Mai dang
Eczema	Chum hed ted
Gastritis	Then tung
Hypertension	Maiyarap
Allergy	Sangkoranee
Dysmenorrhea, Abnormal menstruation, Leucorrhea	Wan chak mod luk
Herpes zoster (shingles)	Kang pla
Increase milk secretion	Ya nam nom
Male enhancement	Tam lueng

วิจารณ์ผลการวิจัย

จากการสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านสวนห้อม ตำบลปวนพ อำเภอนองหิน จังหวัดเลย พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรทั้งหมด 34 ชนิด 32 สกุล 27 วงศ์ โดยพบพืชวงศ์ Fabaceae-Caesalpinioideae มากที่สุด จำนวน 3 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Annonaceae, Araceae, Euphorbiaceae, Menispermaceae, และ วงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 2 ชนิด วงศ์ที่เหลือจะมีการนำมาใช้ประโยชน์ทางยาเพียงวงศ์ละ 1 ชนิด ซึ่งมีความใกล้เคียงกับการศึกษาของ Sritram *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายชนิดของพืชระดับกลางและพืชระดับล่างในป่าชุมชนกับการใช้

ประโยชน์ในท้องถิ่นของชุมชนชาวไทยเขมร จังหวัดสุรินทร์ พบพรรณไม้ 32 ชนิด 3 สกุล 18 วงศ์ วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ Annonaceae, Fabaceae, Malvaceae, Phyllanthaceae และ Rubiaceae พบวงศ์ละ 3 ชนิด โดยการศึกษาครั้งนี้พบพืชวงศ์ Annonaceae และ Rubiaceae จำนวน 2 ชนิด แต่แตกต่างจากการศึกษาของ Junsongduang *et al.* (2020) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายระดับชนิดของพืชสมุนไพรในอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 81 ชนิด 74 สกุล 49 วงศ์ โดยพบพืชวงศ์ Fabaceae มากที่สุด จำนวน 6 ชนิด รองลงมาเป็นวงศ์ Rutaceae จำนวน 5 ชนิด และ Myrtaceae จำนวน 4 ชนิด และการศึกษา Sritilers *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชในป่าชุมชนบ้านปางขอน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบพืชจำนวนทั้งหมด 117 ชนิด 106 สกุล 60 วงศ์ โดยพืชวงศ์ที่พบมากที่สุด คือ วงศ์ Astraceae และวงศ์ Fabaceae วงศ์ละ 7 ชนิด รองลงมาคือ Lamiaceae และวงศ์ Zingiberaceae วงศ์ละ 6 ชนิด เหตุที่ผลการศึกษาจากทั้ง 2 พื้นที่ พบความหลากหลายของพืชในป่าชุมชนแตกต่างจากการศึกษาค้นคว้า อาจมาจากความแตกต่างของพื้นที่ป่าชุมชนที่ศึกษา เนื่องจากป่าชุมชนบ้านสวนหอมที่ทำการศึกษานี้ เป็นส่วนหนึ่งของวนอุทยานผางาม ส่วนใหญ่เป็นเหือกเขาหินปูนสลัซซับชื้น ประกอบไปด้วยเหือกเขาหินปูนขนาดใหญ่สามลูก เขาแผงม้า เขาหินปูน และภูผาแดง ประกอบกับได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกชุก สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้งบริเวณริมลำธาร และป่าเบญจพรรณ

จากการสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรจากป่าชุมชนของหมอยาพื้นบ้านและประชาชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย พบว่า พืชที่มีค่าดัชนีรายงานการใช้ประโยชน์ (Use Value index; UV) มากที่สุด คือ ชะเอมป้า (*Myriopterion extensum* (Wight & Arn.) K.Schum.) อยู่ในวงศ์ Apocynaceae มีค่า UV เท่ากับ 0.90 คือ หนานเฉาเหว่ย/ป่าช้าเหงา (*Vernonia amygdalina* Delile) อยู่ในวงศ์ Asteraceae และ กำลังเสื่อโครง (*Betula alnoides* Ham.) อยู่ในวงศ์ Betulaceae ซึ่งมีค่า UV เท่ากัน คือ 0.30 ลักษณะนิสัยของพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรที่สุดในบ้านสวนหอม คือ ไม้ล้มลุก ร้อยละ 26 รองลงมาคือ ไม้ยืนต้น ร้อยละ 23 คล้ายคลึงกับการศึกษา Ramli *et al.* (2021) ที่ได้ศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย พบว่า ลักษณะนิสัยของพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุดคือ ไม้ล้มลุก รองลงมา คือ ไม้พุ่ม ไม้ยืนต้น และไม้เถาวัลย์ ตามลำดับ ส่วนของพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุดในบ้านสวนหอม คือ ส่วนใบและราก ร้อยละ 24 รองลงมาคือ ลำต้น ร้อยละ 21 และเถา ร้อยละ 15 และประชาชนจะใช้วิธีการเตรียมสมุนไพรโดยการต้มน้ำดื่ม มากที่สุด ร้อยละ 71 รองลงมา คือ การดองเหล้า ร้อยละ 12 สอดคล้องกับการศึกษาของ Cheentam *et al.* (2019) ที่ได้ศึกษามิปัญญาท้องถิ่นการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชน ตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี พบว่า ส่วนของพืชสมุนไพรที่ประชาชนนำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด คือ ใบหรือยอด รองลงมาคือ รากหรือหัวหรือเหง้า วิธีการที่ใช้ในการเตรียมสมุนไพรมากที่สุด คือ เตรียมโดยการต้ม การศึกษาของ Jadid *et al.* (2020) พบว่าประชาชนในหมู่บ้าน Ngadisari ประเทศอินโดนีเซีย มีการใช้ส่วนใบของพืช และใช้วิธีการต้มในการเตรียมยาสมุนไพรมากที่สุด และการศึกษาของ Chaachouay *et al.* (2021) พบว่าประชาชนในดอนเหนือของประเทศโมร็อกโก นำส่วนใบของพืชมาใช้ประโยชน์ทางยา และใช้วิธีการต้มในการเตรียมยามากที่สุด เช่นเดียวกับการศึกษาในครั้งนี้

จากการวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร (Informant consensus factor: ICF) พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.00 – 0.96 โดยมีกลุ่มอาการหรือโรคหรือการป้องกันโรคที่มีค่า ICF สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ กลุ่มอาการที่มีค่า ICF

สูงที่สุด คือ กลุ่มอาการไอหรือขับเสมหะ ชนิดของพืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ ชะเอมป้าและตำแยแมว รองลงมาคือ บำรุงร่างกาย/บำรุงสายตา/บำรุงเลือด พืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ ว่านขันหมากเศรษฐี กำลังเสือโคร่ง กำลังวัวเถลิง ขี้เหล็กป่า กระไดลิง และกระท่อมเลือด เป็นต้น และโรคเบาหวาน พืชสมุนไพรที่มีความสอดคล้องในการใช้ คือ หนานเฉาเหว่ย/ป่าช้าเหงา รางจืดต้น ไม้ยราบ ส้มกบ สมัดใหญ่ และกระแตไต่ไม้ เป็นต้น คล้ายคลึงกับการศึกษาของ Hong *et al.* (2015) ที่พบว่าประชาชนกลุ่ม Maonan ในประเทศจีน ส่วนใหญ่มีการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคท้องเสีย รองลงมาคือ บรรเทาอาการไอ และการศึกษาของ Rahmawati *et al.* (2020) พบว่า ประชาชนในประเทศอินโดนีเซีย มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคมะเร็ง บรรเทาอาการไข้ โรคผิวหนัง โรคเบาหวาน เบื่ออาหาร ใช้หวัด และรักษาบาดแผล เป็นต้น จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ขึ้นกับประสบการณ์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาคความหลากหลายและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลย พบ พืชสมุนไพรทั้งหมด 34 ชนิด 32 สกุล 27 วงศ์ โดยพบพืชวงศ์ Fabaceae-Caesalpinioideae มากที่สุด จำนวน 3 ชนิด รองลงมา คือ วงศ์ Annonaceae, Araceae, Euphorbiaceae, Menispermaceae, และ วงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 2 ชนิด และจากการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านและประชาชนในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร พบว่า พืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ ไม้ล้มลุก ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด คือ ใบและราก วิธีการที่นิยมใช้เตรียมยามากที่สุด คือ การต้มน้ำดื่ม และ พืชที่มีค่าดัชนีรายงานการใช้ประโยชน์ (UV) มากที่สุด คือ ชะเอมป้า (*Myrriopteron extensum* (Wight & Arn.) K.Schum.) อยู่ในวงศ์ Apocynaceae และมีค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร (ICF) สูงสุด โดยประชาชนจะนำชะเอมป้า มาใช้ในการรักษาหรือบรรเทาอาการไอและขับเสมหะ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วย ซึ่งอาจได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ประกอบกับชุมชนมีหมอยาพื้นบ้าน คือ นายสะอาด อานัน ซึ่ง เป็นหมอยาที่มีประสบการณ์ในการรักษาโรคมากกว่า 50 ปี ทำให้ประชาชนมีองค์ความรู้ในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคที่หลากหลาย ดังนั้นข้อมูลที่ได้จะนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ และเป็นการอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้อยู่คู่กับชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการวิจัยภายใต้โครงการ “การพัฒนาฐานทรัพยากรตามแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย” ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 และขอขอบคุณ นายสะอาด อานัน หมอยาพื้นบ้าน และประชาชนบ้านสวนหอม ตำบลปวนพูน อำเภอนองหิน จังหวัดเลยที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Ahmed, M. & Akhtar, T. (2016). Indigenous knowledge of the use of medicinal plants in Bheri, Muzaffarabad, Azad Kashmir, Pakistan. *European Journal of Integrative Medicine*, 8(4), 560 - 569.
- Chamni, S. (2018). *Information on folk healers./Interviewer: Bunliang Suphim, Naruwan Yusamran, Piyapong Choomseer, Maturot Chalamat, & Orathai Panpetch. Interview on 2018/8/20. (in Thai)*
- Chaachouay, N., Douira, A., & Zidane, L. (2021). Herbal medicine used in the treatment of human diseases in the Rif, Northern Morocco. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 1 - 23.
- Cheentam, S., Takolpuckdee, P. & Attisilwet, J. (2015). The study of herbal medicine diversity and local wisdom by participatory process in Dongbang community, Tambol Dongbang, Amphoe Mueang, Changwat Prachin Buri. *Journal of Thai Interdisciplinary Research*, 10(3), 1 - 8. (in Thai)
- Cheentam, S., Attisilwet, J., & Takolpuckdee, P. (2019). Local wisdom of herbal medicines utilization in Bongoen Sub-district community, Lat Lum Kaew District, Pathumthani Province. *Journal of Graduate Studies Valaya Alongkorn Rajabhat University*, 13(3), 137 - 148. (in Thai)
- Hong, L., Guo, Z., Huang, K., Wei, S., Liu, B., Meng, S., & Long, C. (2015). Ethnobotanical study on medicinal plants used by Maonan people in China. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 11, 32.
- Jadid, N., Kurniawan, E., Himayani, C., Andriyani, Prasetyowati, I., Purwani, K. I., Muslihatin, W., Hidayati, D., & Tjahjaningrum, I. (2020). An ethnobotanical study of medicinal plants used by the Tengger tribe in Ngadisari village, Indonesia. *PloS one*, 15(7), e0235886.
- Junsongduang, A., Phosri, D., & Nabundit, O. (2018). Tree species diversity and utilization in Khok Kung community forest Koh Kaew subdistrict Selaphume district Roi Et province. *Udon Thani Rajabhat University Journal of Science and Technology*, 6(1), 1 - 16. (in Thai)
- Junsongduang, A., Thanaweth, K., Lumyai, S., Luangthep, W., Khammanee, M., & Chaiyatham, N. (2020). Biodiversity of medicinal plants in Suwannaphum district, Roi Et Province. *Agriculture and Technology Journal*, 1(2), 1 - 16. (in Thai)

- Khopan, S., Tanee, T. & Appamaraka, S. (2018). Species Diversity and Utilization of Medicinal Plants by the Kuoy Tribe in Khok Khu Khat-Ban Khu Si Chae Community Forest, Phrai Bueng District, Sisaket Province. *Journal of Science and Technology Mahasarakham University*, 38(3), 247 - 262. (in Thai).
- Martin, G. (1995). *Ethnobotany: A method manual*. London: Chapman & Hall.
- Ministry of Health National. (2017). *Master Plan With the development of Thai herbs No. 1, 2017-2021*. Department of Traditional and Alternative Medicine. Ministry of Public Health. Bangkok: TS Interprint.
- Phumthum, M., Srithi, K., Inta, A., Junsongduang, A., Tangjitman, K., Pongamornkul, W., Trisonthi, C. & Balslev, H. (2018). Ethnomedicinal plant diversity in Thailand. *Journal of ethnopharmacology*, 214, 90-98.
- Ramli, M.R., Milow, P., & Malek, S. (2021). Diversity and traditional knowledge of medicinal plants in home gardens of Kampung Masjid Ijok, Perak, Malaysia. *Biodiversitas*, 22(5), 2458 - 2465.
- Rahmawati, N., Mustofa, I.F., & Haryanti, S. (2020). Diversity of medicinal plants utilized by To Manui ethnic of Central Sulawesi, Indonesia. *Biodiversitas*, 21(1), 375 - 392.
- Sinworn, S. & Viriyawattana, N. (2014). The Diversity of Medicinal Plants and Utilization in Khoa Phra, Doembaangngbuat District, Suphanburi Province. *SDU Research Journal*, 7(1), 1 - 19. (in Thai).
- Sritilers, S., Chunta, S. & Kornochalart, S. (2021). Species diversity and utilization of wild plants of Ban Pang Khon community, Muang District, Chiang Rai Provinces. *Academic Journal Utrradit Rajabhat University (Science and Technology)*, 16(1), 129 – 149. (in Thai)
- Sritram, S., Sirichot, B. & Jongthep, Y. (2021). Diversity of Intermediate plant and Understory plant in community forest with local utilization of Thai-Khmer ethnic community, Surin Province. *Agriculture and Technology Journal*, 2(2), 61 – 75. (in Thai)